

# ORÍGENS DEL COL·LEGI DE SANT MARTÍ, DE LA COMPANYIA DE JESÚS, A GIRONA (1551-1583) SEGONS LA DOCUMENTACIÓ DE L'ARXIU GENERAL DE L'ORDE DE ROMA

PER

ANTONI BORRÀS I FELIU

El P. Gabriel Àlvarez, en la seva Història manuscrita de la Província d'Aragó, afirma categòricament: «En este día y año (el 4 de maig de 1582) se debe poner el principio de aquel Colegio (de Girona)»<sup>1</sup>. La raó que en dóna és que en aquell dia els jesuïtes varen entrar a viure-hi. És una manera prou raonable de considerar les coses. D'altres preferiren, però, considerar que fou el 9 de desembre de l'any precedent en què, com veurem, pendrien possessió jurídica del monestir de Sant Martí, mentre d'altres, tot considerant els fonaments de la presència de l'Orde a la ciutat, mantindran que cal considerar com a data clau la del 8 de juny d'aquell any, en què fou expedida la Butlleta de Gregori XIII, amb què se suprimia l'antic monestir i s'aplicaven les seves propietats i rendes al futur Col·legi de la Companyia.

Però sigui quina sigui la data preferida, aquesta té una història precedent no exempta d'interès. Aquests primers moments —podriem parlar de «prehistòria»— són els que voldriem exposar tot seguint les fonts documentals de l'Arxiu general de l'Orde a Roma.

<sup>1</sup> *Historia de la Provincia de Aragón de la Compañía de Jesús, compuesta por el P. Gabriel Alvarez de la misma Compañía y Provincia.* Utilitzem aquesta vegada la còpia del s. XVIII que d'ell es conserva a «l'Arxiu de Catalunya de la Companyia de Jesús», a Sant Cugat del Vallès. B.1.b2. p. 7. Citarem G.A.

Diguem de bell antuvi que la coneguda Història de l'Assistència d'Espanya de la Companyia de Jesús del P. Astrain dona d'aquest fet tan sols quinze ratlles amb unes poques dates essencials<sup>2</sup>.

Els orígens d'aquest Col·legi els trobem ben lligats i dependents dels del col·legi de Betlem de la mateixa Companyia a Barcelona, començat l'any 1545. La capital de Catalunya esdevingué, també en aquest terreny, cap i casal de les fundacions de la Companyia de Jesús a Catalunya. Seria aquest col·legi el que, tot enviant missioners a les altres ciutats del País, donaria a conèixer l'existència i peculiaritats del nou Orde; completava aquest moviment centrfug el que portava a alguns catalans a la Ciutat comtal on podien conèixer, al capdamunt de les Rambles, el col·legi dels jesuïtes en construcció.

I així fou també en el cas de Girona. D'una banda sabem que els primers missioners hi arribaren de Barcelona; en concret el P. Joan Gestí, natural de Girona i ben conegut en ella pels seus treballs apostòlics i àdhuc socials realitzats allí abans d'entrar a l'Orde. I amb ell els Pares Maurici Viñas, criat també a Girona on havia tingut un benefici, i el P. Bernard Caselles<sup>3</sup>. Aquesta activitat apostòlica mogué els jurats de la ciutat a demanar al P. Araoz, el 1548, la tramesa d'un jesuïta per a tenir cura d'una casa d'orfes que per la generositat de l'abat del Monestir de Sant Joan de les Abadesses, Antoni Agullana, s'havia establert a Girona<sup>4</sup>. No ho assoliren, però no en quedaren decebuts. Algun jesuïta va ser demanat de nou, ben aviat, això sí, aquesta vegada tan sols com a predicador quaresmal<sup>5</sup>.

I paral·lelament assistim a l'altre fenòmen: L'anomenat Antoni Agullana —i més endavant els seus nebots Miquel i Jaume— tractaren amb els jesuïtes de Betlem<sup>6</sup>.

<sup>2</sup> Astrain, Antonio: *Historia de la Compañía de Jesús en la Asistencia de España*. T. III. Madrid, 1909. pp. 223-224.

<sup>3</sup> G.B. p. 104.

<sup>4</sup> D'aquest excellent jurisconsult, nascut a Girona, ens en parla la *Biografía eclesiástica completa*. Madrid-Barcelona, 1848. T.I. p. 236. Fou abat de Sant Joan de les Abadesses de l'any 1524 al 1581. Hom ignora la data de la seva mort però coincidiria amb la darrera. Almenys no trobem citat el seu nom en els documents posteriors de l'Orde. En canvi no hi trobem en aquesta *Biografía* res dels seus nebots. Pel que fa a la seva actuació a la casa d'Orfes, vegeu G.B. p. 104 i la cita. Ens diu el P. Alvarez que les dades que dona les va trobar a l'Arxiu dels Agullana a Girona.

<sup>5</sup> Vegeu Batlle Prats, Lluís: *Ignatiana*. «Analecta Sacra Tarraconensia» 25 (1952) 174-182. El seu apèndix transcriu quatre cartes dels jurats de l'any 1551.

<sup>6</sup> Per motius cívics i també religiosos els Agullana visitaren moltes vegades Barcelona. Vegeu nota 11.

No podem, doncs, admirar-nos en veure les mostres d'afecte donades per ell al P. Jeroni Nadal, jesuïta, en arribar aquest, com a Comissari de l'Orde, a Girona de camí cap a Barcelona<sup>7</sup>. Començarà ara una creuada correspondència en la qual hi podem constatar el creixent interès de la ciutat i de la família Agullana per tenir jesuïtes a la seva ciutat ja no com a predicadors eventuais, o per a una particular obra, sinó com a residents fixos en una casa seva.

El P. Joan Gestí, gironí com sabem, escrivia al P. Laynez, general de l'Orde, el 23 de març del 1557, comunicant-li de manera encara poc concreta el desig que la ciutat tenia de gaudir d'un col·legi; de moment hom cercava una església ja edificada que alleugerís els tràmits i despeses<sup>8</sup>. Ell mateix aniria poc després a la seva ciutat per a passar-hi una setmana i esbrinar personalment el que hom allí desitjava. De fet la setmana esdevingué un mes, que consagrà a la predicació i ensenyament de la doctrina, mentre copsava l'ambient a la ciutat i les possibilitats reals de portar endavant el somni dels Agullana.

El resultat fou que, provisionalment, continuaren tan sols les anades dels missioners quaresmals. En la del 1569 hi trobem el P. Diego Cañizares qui, a més de l'ensenyament de la doctrina, va donar una lliçó de «casos de consciència», manera pràctica de proposar alguns punts de la moral als clergues de la ciutat. Els explicà, a més, a la mateixa església de Sant Felip, les característiques del nou breviari de Sant Pius Vè, un xic més complicat que l'utilitzat fins aleshores, i que d'aquesta manera fou introduït entre els clergues de la capital<sup>9</sup>.

Deu anys després, per l'agost del 1579, sortia de Barcelona cap a Girona el P. Lorenzo de San Juan amb un company. S'hostejaren a l'Hospital «que está un buen pedazo fuera del pueblo»<sup>10</sup>. Degut a la calor

<sup>7</sup> Coneixem els detalls d'aquest viatge per la carta que el P. Nadal envià a Sant Ignasi des de Barcelona el 4 de gener de 1561. Ens diu de Girona: «Dende Rossas vine a Girona, donde visité al obispo (Arias Gallego), y nos hizo muy buena acogida: queria en todo caso que cenásemos con él: yo me excusé con que teníamos necesidad de ordenar para otro día nuestro viage, y alquilar cavalgaduras, las cuales nos hizo buscar el abbad Agullana; al qual y al Maestro Maeson (?) también visité, y todos querian que holgásemos allí dos o tres dias. Quando volvimos a la posada, hallamos que el obispo nos avia embiado un par de perdizes, un capón, 4 panes, dos frascos de vino para cenar, y con este refresco, bendito nuestro Señor, començamos a no tener invidia a los que quedavan en galera». Nadal, Hier. *Epistolae*. T.I. (Mon. Hist. S.I.). Madrid 1898. p. 365.

<sup>8</sup> «El Sr. Obispo y un Abad y otras personas de allá desean mucho ver allá casa nuestra y están con determinación de procurarlo, pero entienden primero en haver una yglesia harto acomodada para nuestro ministerio hasta poder dar conclusión a un collegio que querian fundar en un monasterio de S. Agostin donde están tres o quatro canónigos». Carta del P. Joan al P. Laynez. Barcelona 23 març 1557. ARSI (Archivum Romanum Societatis Iesu). *Hisp.* 95. fol. 71 r.

<sup>9</sup> G.A. p. 104.

<sup>10</sup> *Ibid.* p. 105.

d'aquell any emmalaltí i els Agullana els acolliren —per a poder atendre'l millor— a casa seva. En ella hi vivien també els dos nebots de Don Antoni: Miquel, doctor en els dos drets, canonge de la catedral i ardiaca de l'Empordà, i el seu germà Jaume, ardiaca de la catedral. En Miquel havia escoltat la quaresma del mateix pare l'any precedent a l'església del col·legi de Barcelona. Aquesta residència inesperada esdevingué una fita clau per als futurs esdeveniments. Llegim a la *Història dels orígens del col·legi de Girona*:

«Se movió la primera vez plática más de propósito de la fundación de Gerona y toda la casa de los Agullana quedó muy devota y favorecedora de la Compañía de Jesús, especialmente los dos hermanos, y el tratar ésto y el deseallo y procurallo se fué continuando hasta que el Señor quiso que este año de el tuviese el efecto deseado»<sup>11</sup>.

A la ciutat hi havia un antic monestir de canonges regulars de Sant Agustí, anomenat de Sant Martí que vulgarment i per la seva ubicació rebia el nom de «sa costa». Monestir de llarga història i del qual en aquell moment en gaudia la pabordia (benefici de caire econòmic-administratiu) de per vida, en Miquel de Agullana. Estava disposat a renunciar-ne en mans del Sant Pare, perquè ell la pogués aplicar al futur col·legi de la Companyia<sup>12</sup>. Malgrat que la renda no era minsa, era totalment insuficient per a suportar les despeses d'una fundació. Tot pensant-hi, cregué en Miquel que hom podia demanar al Sant Pare que a la seva renúncia hi afegís la supressió de tots els beneficis lligats d'alguna manera amb el monestir. D'això en sortiria una bona renda. Llegim en una relació enviada a Roma:

«Valdrá todo ésto quinientos escudos. De los cuales 500 escudos los quatrocientos son de censos perpetuos sobre buenas propiedades con luysmo grueso que es en aquella tierra la mitad del precio, de manera que con hazerse cortesia algunos años valen más de cien ducados»<sup>13</sup>.

<sup>11</sup> *Ibid.*

<sup>12</sup> Vegeu la seva carta al nou general P. Claudio Aquaviva, 15 d'octubre 1579. ARSI. *Hisp.* 128. fol. 287 r. i v.

<sup>13</sup> *Diu más endavant: Girona es la més principal Ciudad de Cataluña después de Barcelona, tierra fértil y abundante, no lexos de Francia, muy poblada de gruesas villas alderredor y donde ay muchos prioratos rurales de los cuales se puede esperar que se habrá alguno para este collegio adelante, entanto será ayudado de limosnas asta que tenga mejor fundación... Estos señores Agullanas son Cavalleros los más principales de aquella Ciudad, fuera del mayorazgo, dos hermanos son arcedianos de aquella yglesia mayor y un tío tiene una abhadia principal, son nos muy aficionados, uno dellos me dixo: aunque no huviesse sino nosotros no padeçeria en Girona la Compañía, más ésto dize no se a de poner en cuenta*. ARSI. F.G. 1443. F. 3. Doc. 29.

D'una banda la decadència material del Monestir i la vida poc religiosa dels que en ell habitaven —o havien de residir sense que de fet semblés que ho fessin— encoratjava el demanar la supressió. D'altra, emperò, calia tenir en compte que d'ell en vivien uns quants canonges i beneficiats que de cap manera podien quedar desatesos. Calia que quedessin clars ambdós aspectes en la petició enviada a Roma, que hom sabia poc inclinada a acceptar supressions d'aquest caire<sup>14</sup>, perquè mirés amb bons ulls la petició gironina. Del primer aspecte, la decadència moral dels habitants del Monestir, en tenim prou testimonis<sup>15</sup>.

Les prebendes del Monestir eren: la Pabordia, que per estar en mans d'en Miquel Agullana, no presentava cap dificultat; quatre canongies: l'anomenada Sagristia, la de la candela, la diaconal i la que estava lligada a la cura d'uns pocs parroquians. A més hi havia tres beneficis: el del títol de Santa Maria, el de Sant Lluç i el de Santa Agnès. Tots aquests set calia que seguissin gaudint de llurs rendes durant llur vida, o fins que poguessin rebre un altre benefici econòmicament més rentable. Els parroquians i les obligacions de les Misses dels aniversaris i d'altres obligacions litúrgiques passarien a d'altres esglésies, segons la voluntat del bisbe<sup>16</sup>.

Tot el que s'havia anat planejant havia estat comunicat pel P. Domènec al general el 15 d'octubre del 1579<sup>17</sup>. La posició del General a Roma era més aviat reticent: millor assegurar les obres començades que no pas obrir-ne de noves. A més les Constitucions de l'Orde eren prou explícites establint que no es podia fundar un col·legi si no estava suficientment assegurat, és a dir, si no disposava d'un capital amb les rendes del qual, després d'edificar la nova seu, en poguessin viure els jesuïtes i sostenir llurs obres gratuïtament. És cert que a Girona no calia edificar l'església,

<sup>14</sup> «Ya sabrá V. R. como se hizo la unión de la Pabordia, porciones y beneficios de Girona no obstante la aversión que su Santidad tiene en estas uniones...» Carta del P. Aquaviva al P. Jeroni Domènec, 178 de setembre, 1581. ARSI. *Arag.* 3. fol. 30 r.

<sup>15</sup> En tenim prou testimonis coetànis. En citem alguns: «La vida religiosa (del monestir)... con los años... se vino a marchitar... estaba no solamente vieja sino decrepita» (G.A.p. 105). «Y porque S. Martín sa Costa era monasterio de canónigos reglares de S. Agustín con mezcla de clérigos reglares beneficiados en la Iglesia de dicho monasterio... informa a su Santidad que los canónigos no vivían en común y davan mal exemplo, etc.» (*Principio y progreso del presente Colegio de Girona* [Breu història enviada a Roma el 1597]. ARSI. F.G. *Arag.* 23. II. fol. 119 r/282 r.) Decadència espiritual manifestada moltes vegades a les enquestes fetes a Girona. Vegeu nota 27 i al *Memorial* enviat a Roma el 1585: «La relaxació o per millor dir total ruina y destrucció de la regular observància en dit monestir... (que) era una spelunca latronum y sentina de maldats u vellaqueries». Vegeu Apèndix.

<sup>16</sup> *Principio*. fol. 120 r./285 r.

<sup>17</sup> Carta citada a la nota 12.

però seria precis ampliar-ne les dependències. Per això Roma considerava Girona com una excepció i prometia acceptar la fundació si s'assolia l'aplicació de béns al col·legi<sup>18</sup>.

Junt amb la carta petitòria d'en Miquel Agullana, s'hi afegiren les peticions del Bisbe i dels jurats d'aquell any de 1580<sup>19</sup>.

L'experiència ensenyava que no eren suficients les peticions, sinó que calia enviar algú a Roma perquè cuidés sobre el terreny de l'afer. Sabem que hi anà en Jaume Agullana<sup>20</sup>, i a la seva mà esquerra es degué que el Sant Pare concedís l'esperada Butlla el 8 de juny del 1581.

Cal recordar aquí que ni en la petició presentada a Roma, ni en aquesta Butlla hi apareix cap obligació imposada a la Companyia fora de la d'obrir el col·legi. Tampoc no es demanava el títol de fundador per en Miquel Agullana, deixant així oberta la porta a altres possibles aportacions econòmiques. Més endavant —en un moment que escapa a la nostra consideració—, sí que hom demanà i fou concedit el títol als dos germans i al seu nebot<sup>21</sup>.

Fins aquest moment els jesuïtes no havien residit a Girona, fora dels breus dies que duraven les missions de què hem parlat. Ara en Miquel Agullana, demana al general que ja n'hi anessin a residir alguns a fi i efecte de portar a terme el que concedia la Butlla. El general ho deixà en mans del provincial Antoni Ivañez, tot indicant-li que de Girona li dema-

<sup>18</sup> «Hame parecido bien lo que V.R. collige de la visita de las provincias acerca de no admitir más collegios, que el mismo parecer estoy yo y en esto concuerda nuestros Cánones attendingo a la perfección y bien ser de los Collegios, ya aceptados sin admitir de nuevo más de los que buenamente podemos sustentar y así de quantos se propusieron deses la provincia solo el de Girona se admitirá...». Carta del P. Aquaviva al P. Antoni Ivañez, provincial, 1 de setembre 1581. ARSI Arag. 3. fol. 24 r.

<sup>19</sup> Per tractar-se d'una unió, amb supressió prèvia d'uns beneficis, la Companyia desitjava no fer-la personalment, sinó que ho demanessin els mateixos interessats, en aquest cas tant el bisbe com els jurats de la ciutat, a part dels Agullana. Escrivia el P. Aquaviva al P. provincial, A. Ivañez (28 de maig de 1582): «Sólo queda un remedio (quan es tracta d'unions que hom desitja demanar a la Santa Seu) que es el que se usó en lo de Girona, en tratando aquella unión el arcediano Agullana con cartas de el Sr. obispo y ciudad para su St. y desta manera sin que de nuestra parte uviese ruido, no se dexó de dar para ello toda la ayuda que se pudo». ARSI. Arag. 3. fol. 51. r. Vegeu G.A. p. 106.

<sup>20</sup> Carta del P. Aquaviva al P. Pere Domènec, 27 de juny de 1580. ARSI. Arag. 3. fol. 3 r. *Tot anava bé. El P. Aquaviva el 10 de maig de 1581 escrivia tant al bisbe com a la ciutat: «El Arcediano Agullana dió a su Santidad l carta del Rev. Obispo y de V.S. y aunque hasta agora no está despachada la supplicación, parece ser que su Santidad dió alguna esperanza de querer hazer la gracia, la qual como fuere hecha yo no faltaré de aceptar la offerta de V.S. y procurar, con la divina gracia, que sea consolada y servida esa Ciudad, en el mismo Señor, según lo que con nuestro poco caudal pudiéramos. Guarde...»* ARSI. Arag. 3. fol. 13 r. La Butlla original es conserbava a l'Arxiu del Col·legi de Betlem, segons consta en Principio. fol. 119 v./284 v.

<sup>21</sup> «La sobredicha unión assí por parte de su Santidad como también por parte del muy Iltre. señor Agullana que se lo supplicó, se hizo a la Compañía sin obligación alguna y sin pretender nombre de Fundador, quedando ese libre para quien nuestro Señor moviese a mejorar la fundación». Principio. fol. 110 v./284 v.

## ORÍGENS DEL COL·LEGI DE ST. MARTÍ

naven que entre d'altres, hi anessin el P. Domènec, el P. Lorenzo de San Juan i el P. Castell, que per ésser ja coneguts a la ciutat podrien encertar amb més facilitat la fundació<sup>22</sup>.

El provincial envià als esmentats pares a Girona amb la Butlla i més documents<sup>23</sup>. Foren hostatjats per la família Agullana. Entretant el bisbe Benet Toco rebia del Sant Pare l'encàrrec de portar a terme la supressió dels beneficis i llur unió al futur col·legi. Fins aquest moment tot l'afer s'havia portat a Barcelona i a Roma; a Girona en tenia idea el petit cercle dels incondicionals. A Sant Martí ningú no en sabia res.

Com donar a conèixer la Butlla i les conseqüències de la seva aplicació? Alguns creien més oportú procedir amb molta prudència i lentament. El bisbe era d'una altra opinió. Llegim en la citada història del col·legi:

«El obispo procedió en esta manera pública, que quiere visitar la Yglesia de aquel Monasterio y para ésto llegada a ella, manda traer a su presencia la plata, ornamentos y otros muebles de valor de aquella Yglesia. Entonces el P. Domenec presenta al Obispo las Bulas del Monasterio a los Padres de la Compañía, haziéndose luego inventario de los bienes del, sin que se pudiese esimir cosa de algun valor, y ésto presentes los Canónigos, Cura y Beneficiados, los cuales entonces tubieron la primera prueba nueva de que se tratase aquella unión; tal fué el secreto y recato con que los Arzedianos lo habian negociado y concluido, y ayudó para este buen suceso que el Arcediano de Ampurdán era a la sazón Vicario General del Obispo»<sup>24</sup>.

De tot això en prengué acta el notari de Girona Mosen Rech<sup>25</sup>, i la impressió causada fou tan inesperada i sorprenent que els canonges, bocabadats, no van saber què fer; ni fou, per això, necessària la prevista intervenció del duc de Terranova i Virrei de Catalunya<sup>26</sup>.

Els canonges hagueren d'abandonar el monestir sense poder-se emportar cap de les joies i mobles, etc., als quals, en altres circumstàncies,

<sup>22</sup> Vegeu la transcripció de la carta a G.A.p.106.

<sup>23</sup> El P. Provincial Ivañez escrivia des de València al general que havia enviat a Girona els pares sol·licitants. 17 d'octubre 1581. ARSI. *Hisp.* 129. fol. 74 r.

<sup>24</sup> G.A. p. 107.

<sup>25</sup> *Principio*. fol. 120 r/285 r.

<sup>26</sup> «El Duque de Terranova, Virrey de Cataluña, escribió a los Ministros Reales de aquella ciudad (Girona) (pusieran) su asistencia y todo favor para tomar la posesión pacífica», però per haver-se fet de manera tan adient, continua: «no fué necesaria atravesarse la autoridad real». G.A. p. 107.

potser no haurien renunciat. Durant el temps que durà la sortida dels canonges i beneficiats, els jesuïtes residiren a la propera casa dels Agullana.

Buit ja l'edifici, començaren les dificultats. Els qui l'havien abandonat començaren a queixar-se; mogueren també a d'altres persones que, com ells, cregueren sentir-se menyspreades o almenys preterides en l'afer. Hom podia preguntar-se: seria veritat que seguirien rebent les mateixes rendes? o, almenys, podrien assolir nous beneficis a la ciutat?. Presentaren les seves queixes que motivaren unes enquestes curulles de dades curioses<sup>27</sup>. Al P. Domènec li semblà fins i tot convenient que mentre no s'aclarís l'assumpte, els jesuïtes es retessin temporalment de la ciutat. El general no cregué oportú fer-ho, ja que aquesta mida podria donar peu al fet de algú pogués creure que no s'havia procedit amb suficient netedat i justícia. Ho deixava a la consideració del provincial, advertint-lo que no els tregués sense haver-ho tornat a consultar amb ell<sup>28</sup>.

Per altra banda, la presència dels jesuïtes no era absolutament necessària ja que els dos problemes més greus calia solucionar-los a Roma. Els problemes eren: el de trobar per als canonges i beneficiats altres beneficis i mitjans de sustentació i el de l'acompliment de les obligacions inherents a les fundacions de Misses d'aniversaris de difunts.

Dos problemes que exigien mides paral·leles, però jurídica-ment independents.

Respecte al dels Aniversaris, la Butlla deixava sense aclarir quins eren els que calia seguir celebrant a sant Martí, i quins ho serien a altres llocs; i tampoc no quedava clar en quins llocs i de quina manera.

Aquesta confusió no ajudava a millorar les tensions. Els Agullana decidiren tallar el nus pel punt més feble: Demanaren al Papa la supressió de tots els aniversaris i que llurs rendes fossin aplicades al col·legi, i

<sup>27</sup> Les preguntes es refereixen tant a la situació precedent del monestir com al desenvolupament dels afers. La seva notable llargària ens mou a ometre'ls aquí, tot esperant publicar-los en data no llunyana.

<sup>28</sup> Carta del P. Aquaviva al P. Ivañez, 25 d'octubre 1582. ARSI. Arag. 3. fol. 60 v. Ja abans, en carta del 5 de maig, havia manifestat la seva manera de pensar: calia quedar-s'hi, afegint però, com a mida de prudència: «Advierta V.R. de no prometer residencia». *Ibid.* fol. 4 v. I més explícitament el 20 d'agost: «Las cosas del Collegio de Girona van de manera que seria mucho inconveniente sacar de allí a los nuestros, así por el fruto grande que se haze como por ser necesaria su estada hasta que del todo se acabe la contradicción de los prebendados de St. Martín y se asiente toda aquella hacienda, hase hecho de nuestra parte el officio que se ha podido para la buena conclusión de todo y ya está en término que no ay mucho de que tener cuidado, pero todavia es menester tiempo y quando V.R. juzgare poder salir de allí / los nuestros sin ninguno de los inconvenientes que digo me holgaré ser avisado primero que los saque y porque la mies de aquella ciudad es grande y el trabajo de los nuestros excesivo siendo tan poquitos como agora, me parece les será de grande ayuda y consuelo que aya allí hasta cinco o seys padres y hermanos. Y assí lo encargo a V.R. *Ibid.* fol. 57 r.



que les misses i altres cerimònies a què aquests aniversaris obligaven, fossin commutades per les obres pies i per les misses que, segons les Constitucions del nou Orde, calia celebrar cada mes pels benefactors. El Papa, pel Breu del 13 d'agost de 1582 confià tot l'afer al bisbe Benet Toco. Aquest, rebut el Breu, estudià el problema i jutjà que era adient la proposta. Se n'aixecà acta notarial el 5 d'abril de 1583, acta que es conservà fins a l'expulsió de l'Orde al col·legi de Barcelona<sup>29</sup>.

Aquest problema, com encara més el de donar una solució econòmica als canonges i beneficiats eren complexos i suficients com per «desestabilitzar» una persona. Sembla que alguna cosa passaria entre el superior P. Domenec i els Agullana i n'arribaren queixes tant a Barcelona com a Roma. Calia substituir-lo? Ben considerades les coses i no estant llunyà el moment de la seva necessària substitució, hom cregué millor deixar-lo com a superior<sup>30</sup>.

Calia continuar treballant a Roma per assolir alguns beneficis pels canonges i beneficiats. Hom no estava massa content. Semblava que Contarello no comprenia la urgència del problema. A Girona hom s'aprofità d'aquesta lentitud i dos dels possibles beneficis foren subrepticament ocupats, fet que complicà encara més la solució del problema<sup>31</sup>.

Al llarg de l'any 1583 veiem resoldre's alguns dels problemes personals.

Per motius pastorals hom començà pel canonge Joan Gisbert, que tenia la cura dels parroquians de Sant Martí. Es demanà per a ell el benefici de Santa Anna de la catedral de Girona; a la mateixa catedral passaria la cura pastoral dels pocs parroquians. Però la fluixa salut mental del canonge crearia més d'un problema. Inestable, maniàtic, fins i tot d'«idiota» el qualifica en Miquel Agullana<sup>32</sup>. El Memorial enviat a Roma tres anys després, acaba amb unes significatives paraules: «quel enviessin (al canonge) a remigar uns quants anys a galera per veure sis milloraria lo servell ys mitigaria la llengua»<sup>33</sup>. De fet la petició cursada a Roma no

<sup>29</sup> *Principio*. fol. 120 v. /285 v.

<sup>30</sup> Carta del P. Aquaviva al P. Ivañez, Roma 14 de febrer de 1583. ARSI. *Arag.* 3. fol. 66 v. El general li recordava al Provincial que fou el mateix Miquel Agullana qui el demanà; ara es podria molestar si se'l treia d'allí. Vegeu, també, la carta del 25 d'octubre del 1582. *Ibid.* fol. 60 r.

<sup>31</sup> Vegeu el *Memorial* enviat des de Girona al P. Villalba per què ho tractés a Roma. ARSI. F.G. 1443. Fasc. 3. Doc. 11.

<sup>32</sup> Sense donar-ne el seu nom. Vegeu nota 35.

<sup>33</sup> Vegeu el *Memorial dels actes se envien a Roma per lo negoci del col·legi de la Companyia de Girona*, en Apèndix.

fou acceptada; en ella no hi figura el clàssic *fiat ut petitur*<sup>34</sup>. Això mogué en Miquel Agullana a oferir-li una pensió sobre els seus béns propis igual a la que rebia abans del monestir<sup>35</sup>. Ho acceptà el canonge, si be després, com veurem, canvià de pensament.

Tampoc no mancaren les dificultats en els altres casos. Almenys en algun d'ells. El 7 de juliol d'aquell mateix any arribà la concessió d'un benefici a la catedral pel canonge diaconal Jaume Martí<sup>36</sup>.

El mes següent arribava la concessió de «l'enfermeria ac locus et canonicalis portio Monasterii Beatae Mariae de Ulla, Ordinis Sancti Augustini... vacantem» pel canonge Tomàs Urban. Produïa 28 ducats d'or de renda<sup>37</sup>. Com que el monestir quedava lluny de la ciutat, el canonge preferí seguir cobrant la pensió del col·legi<sup>38</sup> fins la seva mort, que es produí el 1590.

Tampoc no estigué massa content amb la permuta el canonge Antoni Arimón (o Arimany) per qual s'obtingué el benefici de l'almoïna del Monestir de la Mare de Déu de Vilabertran<sup>39</sup>, que donava també una renda de 28 ducats d'or.

Les dificultats en trobar beneficis i que aquests agradessin els beneficiats, motivà que hom encetés un altre camí: que els canonges i beneficiats renunciessin en mans del Sant Pare llurs beneficis i que el col·legi cuidés de passar-los les rendes fins a la seva mort. El 10 de desembre, Benet Sansó, beneficiat del benefici de sant Lluc, ressignà, i el mateix dia el P. Domènec en nom i poder del P. provincial en prengué possessió<sup>40</sup>. Pocs dies abans ho havia fet Mossèn Narcís Mansi, que gaudia del benefici de Santa Agnès, i també el mateix dia en prengué possessió el P. Domènec, junt amb una casa que li pertanyia<sup>41</sup>.

<sup>34</sup> El document original a ARSI F.G. 1443. Fasc. 3. Doc. 6.

<sup>35</sup> Tant en aquest cas com durant els anys següents seran els Agullana els que més generosament contribuïren a solucionar els problemes concrets econòmics. En aquest cas vegeu: *Principio*. fol. 122 r/287 r.

<sup>36</sup> *Ibid.* fol. 120 v/285 v.

<sup>37</sup> ARSI. F.G. 1443. Fasc. 3. Doc. 8.

<sup>38</sup> Vegeu el *Memorial sobre el negoci de Girona*. ARSI. F.G. 1443. Fasc. 3. Doc. 30.

<sup>39</sup> *Supplicatio*. ARSI. F.G. 1443. Fasc. 3. Doc. 7.

<sup>40</sup> *Principio*. Fol. 121 v/281 v.

<sup>41</sup> ARSI. F.G. 1443. Fac. 3. Doc. 9.

## ORÍGENS DEL COL·LEGI DE ST. MARTÍ

Les cartes a Roma es multipliquen i amb elles les queixes per la, al menys aparent, lentitut amb què la curia romana semblava portar l'afer de les rencúnies. Mentrestant el P. Domènec demanava poder obrir ja les escoles al col·legi. El general contestà que d'això no s'en parlés mentre no fos totalment solucionat el problema dels canonges i beneficiats<sup>42</sup>.

De fet, el mateix any de 1583 podem assistir a la mort del canonge Pasqual que contribuïa a paliar els entrebancs. Un dels altres canonges conflictius, Mn. Revert, no moriria fins el 1597<sup>43</sup>.

De mica en mica el col·legi anava augmentant les seves rendes, però malgrat això eren insuficients per a mantenir els jesuïtes, obrir unes escoles i procedir a les necessàries obres. Els Agullana cregueren convenient acudir de nou al Sant Pare. Als voltants de Girona hi havia uns 30 Priorats, abandonats i quasi ruinosos, si hom els suprimís i aplicava llurs rendes al col·legi, aquest podria definitivament aixecar la volada.

Llegim en el memorial enviat al P. Villalba per Miquel Agullana:

«En el obispado de Girona hay cerca de trenta Prioratos y los de más de ellos de ninguno o poco fruto para servitio de Dios y entre otros es el Priorato de Ridaura, sin convento y cura, del orden de san Benito de valor de quatrocientos scudos buenos, el qual tiene in commendam Rafel Ferrussola de edad de sesenta años y si su Santidad uniesse este Priorato al Collegio seria acabar con él y darle suficiente datación»<sup>44</sup>.

Aquesta petició no va ésser considerada a Roma, ja que per aquell temps moria el papa Gregori XIII, gran benefactor de la Companyia. El succeí Sixte V.

Com que desconeixien el tarannà del nou papa, alguns de Girona cregueren arribat el moment de desfer tot el que la Companyia havia assolit a la ciutat. L'encarregat de moure les coses a Roma fou l'antic canonge curat Gispert. El seu memorial replantejava tot el problema i demanava senzillament que es declarés nul tot el que s'havia fet. El papa encarregà

<sup>42</sup> «En Girona se dan mucha prisa para poner escuelas y esta carga está muy mal a la Compañia aceptarla/sin que la fundación sea bastante y por ésto no se ha dado licencia para que estén allí sino quatro o seis de los nuestros esperando que poco a poco yré aquello creciendo, aviseles V. R. se detengan y escribanos qué tanta renta avré quando aya efeto la supresión de las Prebendas y beneficios que están unidos, que será presto pues están ya casi despachadas provisiones de otras pieças para los canónigos y para un beneficio simple que aquí está». Carta del P. Aquaviva al P. Ivañez, 7 novembre 1583. ARSI. Arag. 4. Fol. 11 r.

<sup>43</sup> *Prosecución de la hystoria del Colegio de Gerona*. ARSI. Arag. 23.I. fol. 123 r./128 r. S'havia demanat per a ell la cameraria de Sta. Maria de Vilabertran, que donava 23 ducats d'or. Al peu del document no hi ha el *Fiat ut petitur*. ARSI. F.G. 1443. Fasc. 3 Doc. 10.

<sup>44</sup> *Memorial para el muy Rev. P. Villalba*. ARSI. F.G. 1443. Fasc. 3. Doc. 11. fol. 2 v.

tot l'afer al cardenal Lancelloto, que escoltà tant el canonge com els jesuïtes que li presentaren tots els documents de l'afer enviats des de Barcelona junt amb llur índex prou il·lustratiu<sup>45</sup>. Les afirmacions d'ambdues parts es contradeien. El cardenal, poc coneixedor del terreny, cregué més oportú desfer-se de l'afer i enviar-lo al bisbe de Girona. Consultant-lo amb el papa, aquest li respongué: «creieu el que us diuen els jesuïtes i imposeu silenci al canonge i als descontents». Així ho féu amb document solemne expedit el primer d'octubre del 1585<sup>46</sup>.

Tornada la pau a Girona podia pensar-se en altres problemes: en primer lloc la substitució del superior pare Domènec. El succeí a primers de maig de 1584 el pare Lorenzo de San Juan, amb títol ja de vice-rector que ben aviat veurà substituït pel de rector.

L'any següent, i per petició dels Agullana, començà el primer curs d'Arts, donat pel P. Baptista Albert. Hi assistiren set jesuïtes i cinquanta estudiants de fora. Això exigiria el començament d'unes obres que de mica en mica —i no sempre sense entrebancs— farien sorgir el complex arquitectònic tal com ha arribat als nostres dies. Però tot això —incloent el títol de fundador concedit als germans Agullana i a llur nebot— escapa als nostres límits.

## APÈNDIX

*Memorial dels Actes se envien a Roma per lo negoci del Collegi de la Companyia de Girona*

### *1. P<sup>o</sup>*

La informatio rebuda en la Cort Ecclesiàstica de Girona a instantia del señor Miquel de Agullana de Ampurdà<sup>o</sup> y antes Paborde de Sant Martí Sacosta en favor dels pares de la Companyia de Jesús en la qual se proven les coses següents, so es la molta utilitat y fruit ha resultat de la Erectio del Collegi:

la exemplar vida dels Pares  
los ministeris sancts en que se exerciten.

<sup>45</sup> Vegeu Apèndix.

<sup>46</sup> *Principio*. fol. 121 r./286 r.

ORÍGENS DEL COL·LEGI DE ST. MARTÍ

lo nombre dels religiosos de la Comp<sup>a</sup> que estan en S. Martí

las obres necessaries y moltas ques son fetes en lo monestir.

la utilitat ha resultat de transferir la cura de St. Martí a la Seu lo que ha acontentat als parroquians exceptats uns pocs dolents.

lo número dels beneficis havia en S. Martí y lo valor de les portions canonicals y de la Capellania curada.

la relaxxatió o per millor dit total ruina y destrucció de la regular observantia en dit monestir.

la infame vida entre altres de dos canonges y de com lo monestir de S. Martí era una spelulencia latronum y sentina de maldats u vellaqueries.

la insuficientia y inhabilitat de Joan Gispert capellà curat y de Joan Frígola canonges.

la recompensa ques hagué per a Joan Gispert.

la acceptació que de dita recompensa feu ab molta satisfacció.

la paga que fa de tres portions a Urban Revert y Arimany.

lo valor de tots los beneficis y de tot lo que està suprimit y applicat al Col·legi.

y has de considerar que testiguen entre altres dos canonges de tres que ni ha vuy del dit monestir de S. Martí.

2.

Item tres apoques dels canonges Revert, Arimany y Urban ab les quals confessen que han rebudes totes les portions de sos canonicats del dia de la supressió fins a la terça caiguda en lo maix prop passat inclusive.

4.

La qual és la última terça per rahó de dites portions deguda per quant se paguen per terces de quatre en quatre mesos y la que ara corre, que comença lo primer die de juny no caurà fins passat tot lo mes corrent de setembre ab estos actes consta que no han despullats los Canonges sino quels paguen tot so y quant la Sta. memòria de Gregori manava ab ses bulles. Giat sia no fos raó donar la a Urban per què te p rou beneficis en Ulla sense los que no ha volgut acceptar conforme deposen en la informació en lo primer capítol mencionada los testimonis antepenultim últim.

5

Item altre Acte ab lo qual consta han donada los pares casa equivalent al canonge Urban de la que tenia en lo monestir y assó de voluntat sua. De manera que és sert no te causa de poderse quexar ni querelar en cosa alguna dels pares.

6.

Item un Acte de una requesta ques dóna per part dels Jurats a micer

Alzina Jutge de Gerona per què no proceïs avant en rebre la informació sumària se prenien en la Cort secular a instantia de alguns parroquians de St. Martí. Ab esta requesta consta ésser molt fals lo que pretenen los adversaris dient que no ses feta la erecció del Collegi demanant-lo los Jurats y ésser molt gran veritat que dits Jurats la procuraren, la autoritzaren després, no permetent se deduis ques fes feta sens instal·larla ells.

7.

Item lo acte del Sindicat de m<sup>o</sup> Pasqual fet per los Jurats y Concell general de la Ciutat de Gerona.

8.

Item lo acte de la substitució que dit Pasqual fex a Martí Mascaros qui presenta dita requesta de la mencionada.

9.

Item lo acte de la possessió prengué lo Pare Pere Domènech de la Iglesia y monestir de St. Martí en virtut de les Bulles apostòliques de la suppressió del monestir y erecció del Collegi assistint en dit acte lo Rev. sim. Bisbe Don Benet de Tocco y tots los quatre Jurats de la Ciutat ab lo qual acte també se amostra quant falsament diu lo Gispert que los Jurats de Gerona no y sabien res en la erecció del Collegi.

10.

Item un acte de revocació de procuradors que ha fet m<sup>o</sup>. Arimany, altres dels canonges, per ell fets per a contradir a la erecció de dit Collegi de la Companyia en Girona feta per la sacta memòria de Gregori XIII.

11.

Item un acte de revocació de procuradors que ha fet lo Sacristà Revert també Canonge per dit abans constituïts pera contradir a la erecció de dit Collegi.

12.

Item un cartell stampat ab la qual consta com a 30 del corrent mes de setembre de 1585 se començarà a legir un Curs en Girona, de manera que al segur havran de ser uns y altres en lo Collegi divuit o vint al manco, per què seràn vuit o deu los estudiants del mateix Collegi los quals seria impossible poguessen viure sino per què algunes persones posaran la mà a la bolsa y ajudaran estas obras santas que los pares de la Companyia fan de continuo en aquella terra. Y axí seran y restaran confusos los qui secretament fomentan aqueix pecador indefes de Joan Gispert.

Descuidavem de advertir que en la informació està provat ésser fals lo que vos me scrivieu que deia Joan Gispert que després ques transferí

#### ORÍGENS DEL COLLEGI DE ST. MARTÍ

la cura de S. Martí a la Seu se eren mortes persones sens confessar y minyons sens bateiar y seria ben rao que a Joan Gispert se li donàs temps compernt per provar semblant calumnia y no provant ésser axí veritat o constant ara que tot és mentida quel enviassen a remigar un quants anys en Galera per veure sis milloraria lo servell ys mítigaría la lengua.

(Al darrera)

Memorial dels actes se envien a Roma dende Barcelona als 26 setembre 1585 per los negocis de la Erectió del Collegi de la Comp<sup>a</sup> de Jesús de Gerona.

ARSI. F.G. 1443. Fasc. 3. Doc. 2.

N.B.La numeració, si be antiga, no és original el que explica l'equivocació d'ometre el n. 3.